

МИРКО ДРМАНАЦ
Градска библиотека
„Владислав Петковић Дис“, Чачак

УДК 930.85(497.11) : 929 Драгићевић М.

МАЈОР КАВАЉЕР МИЛИЈА ДРАГИЋЕВИЋ

Оснивач „Друштва Читаня Србско-Славенскій Новина у Чачку“

Сажетак: Рад представља кратак осврт на ретке биографске податке о начелнику окружја чачанског, мајору Милији Драгићевићу, оснивачу и председнику „Друштва Читаня Србско-Славенскій Новина у Чачку“ и једном од зачетника описмењавања Чачана у време рађања српске грађанске културе током прве половине XIX века. Оскудност извора не дозвољава да се живот ове значајне личности прикаже на целовит начин, па је тежиште рада на актуелизацији дуге читалачке традиције Чачана и новом упознавању друштвеног живота овог, слабо расветљеног периода историје Чачка.

Кључне речи: Милија Драгићевић, Божидарка Филиповић, Друштво Читанија Србско-Славенскиј Новина у Чачку, Чачак, Петровска скупштина, епидемија колере

Година 1848. била је једна од великих светских историјских прекретница. Низ либерално-демократских и националних револуција потреса темеље још увек аристократске Европе. Све више тежећи ка грађанским и националним слободама, многи народи устају на барикаде да коначно укину превазиђене друштвене односе. Дух општег бунта који се муњевито проширио целим континентом нашао је свој најбољи уметнички израз у свевременом ремек-делу француског романтичарског сликара Ежена Делакроа (1798-1863) „Слобода води народ“. Упечатљив детаљ слике је дечак у првом плану, каснији прототип за лик Гавроша у делу Виктора Игоа „Јадници“. Његов занос и полет, док са два огромна пиштоља витла прелазећи

преко мртвих француских војника, оживљава време рађања грађанске Европе.

Револуционарни пламен букнуо је 1848. године, али су догађаји из претходних година већ наговештавали револт и побуне. Србија, у то доба вазална државица у којој су на власти кнез Александар Карађорђевић и уставобранитељски режим, балансира између политике великих сила, покушавајући да се у оквиру скромних могућности отргне од културне и привредне заосталости, наслеђене из времена османске владавине. Истовремено тиња перманентна политичка напетост коју изазивају присталице старог кнеза Милоша Обреновића, док борба Вука Караџића и Ђуре Даничића за реформу српског језика и правописа доживљава своју кулминацију. Кнежевина је, бар званично, остала по страни од великих догађаја у Европи, али не и српски народ који је бројан у јужној Угарској. Убрзо после Фебруарске револуције у Француској, револуционарни покрет захвата и мађарски народ, предвођен Лајошем Кошутом. Скромни српски захтеви за признањем сопствене народности и језика долазе у конфликт са младим, али агресивним мађарским национализмом који је на крају довео и до оружаних сукоба.

У Кнежевини Србији која у културном погледу више гравитира Оријенту него Европи, са претежно сеоским и готово потпуно неписменим становништвом, већ се полако формира и диференцира грађански сталез од представника државне администрације, војске, учитеља, свештеника и богатијих трговаца и занатлија. Уставобранитељски режим се, осим делимичне либерализације политичког живота, није могао похвалити образовањем, али је значајан због тога што је омогућио претпоставке за развој интелигенције у земљи. У таквим околностима појављују се појединци заинтересовани за политичке и културне вести које стижу са Запада. Ако се изузме Возаровићево „Читалиште“ које је радило од краја двадесетих година XIX века, прва читалишта у Србији почела су са радом у релативно кратком временском периоду, од 1846. до 1848. године. Десанка Стаматовић у књизи „Читалишта у Србији у XIX веку“ износи мишљење да је та изненадност појаве читалишта „[...] последица вишегодишњег утицаја који су у српском друштву вршили књига, а после Хатишерифа, и штампарија, новине и општи културни замах који је настао после доласка уставобранитеља на власт“.¹ Поред тога, мора се истаћи и да су подстицај за рађање читалишта представљала бурна превирања у Европи, а посебно у Хабзбуршкој монархији, са којом се Србија граничила, имала највећу трговинску размену и у којој је живела једна од две најбројније заједнице Срба ван матице.

¹ Стаматовић Десанка, *Читалишта у Србији у XIX веку*, Београд, 1984, стр. 84.

Почетком 1846. године (24. фебруара²) основано је Београдско читалиште, а пратило га је оснивање сличних и у Смедереву, Крагујевцу, Неготину, Пожаревцу, Ужицу и Шапцу. Чачак је у јануару 1848. године добио своје „Дружство Читаня Србско-Славенскій Новина“. Вест о том догађају преносе „Новине читалишта Београдскога“ од 23. јануара 1848. године:³

Београд, 12. Јануара. Госјода Чиновници и Грађани Чачанскиј огушевљени за ђросвејшом сачинили су „Дружсѣво Чишанија Србско-Славенскиј Новина у Чачку“ и обрашвили се на ђредујисиваније Новина на једнођ ђријашеља у Београду живећеђ с ђисмом овако ђласећем: Долејодђисано Дружсѣво сађласило се е држаши све Србско-Славенске Новине излазеће у ошечесѣву нашем и Аусѣријској Држави. Да би се дакле дружсѣво ово мођло ђренумерираши на ђоменуше Новине, ово се обраћа с молбом овом к вама ђунонадајући се, да би нећеше огрећи шу доброшу учиниши ђолзе ради рога свођа, и да ће следујуће Новине и изданија: 1. Новине Правишељсѣвене с Подунавком; 2. Новине Чишалишѣа Београдскођ; 3. Новине Просвејшне; 4. Чича Срећков Лисѣ; 5. Србске Народне Пешѣанске Новине; 6. Новине Хаѣићеве (ако излазиле буду); 7. Новине Зађребачке; 8. Далмајинскиј Мађазин; 9. Зору Далмајинску и 10. Исѣорију Србски Краљева с ликовима, изданије Лишђграфа Ашанасија Јовановића у Бечу. Дружсѣво жели имаши на свим ђредизложеним Новинама и изданијама ашрес овај: Дружсѣво Чишанија Срб[ско] Слав[енскиј] Новина у Чачку. Кои изволише и ђредђисаши, а ђо шом рачун шрошка шом ђренумерациом учињени блађодарносѣћу ђослаши моћи. 4. Јануара 1848 ђод. у Чачку. У име целођ Дружсѣва Чишанија Срб[ско] Сл[авенскиј] Новина; Предсједашељ Дружсѣва Начелник Окр[уга] Чачанскођ Мајор Кавалјер Милија Драђићевић. Чланови: Предсѣдашељ Сл[авнођ] Суда Окр[уга] Чачанскођ Кавалјер Милинко Ђорђевић; По моћник Начелничесѣво Окр[уга] Чачанскођ Шш[абни] Кајешан Јован М. Перуничѣ; Учѣшељ сѣариеђ разреда основнођ Учѣлишѣа Евшѣмије Грабоски; Јован Енђлезовић, Писар Начелничесѣва“.

У исѣо време неможемо ђројусѣиши, да ревнишељима и основашељима овођ Дружсѣва за наименованије исѣођа, и добру целъ ђину јавно неблађодаримо. Друђи би саошечесѣвеници наши, као шѣо ђримјера имамо, кад би овако Дружсѣво сачинили, казали; да су Чишалишѣе ђодиђли. Но Госјода Членови ђредђоменушђо Дружсѣва били су у овом ђредосѣторожнији, и дали су свом заведенију онако наименованије, које како цели, шако и духу данашћеђ времена савршено одђовара. Чишалишѣе ђред ђосѣавља, да

² Сви датуми су по старом, јулијанском календару, који је тада био званични календар у Србији [прим. аут.].

³ Оригинални текст је незнатно модификован у складу са савременим српским језиком.

се у њему не само Новине, него и књиже чишају; а књиже се онде чишаши немогу, где иј нема, и где се ове одма прибавиши немогу. По овоме дакле не само, што е јасно да наименованије ойредјелењу Дружства одговара, него се узети мора, да е ово ирвиј и ирродно – иосшеиениј корак, за будушће Чишалишше; јер ако се оно, о чему ни сумњашни није, кроз коју годину ирродужи, и Госйода се Членови, иа и груди љубишељи ирросветше за шо време ревностно иосшарају ишшом Дружштву књижа иррибавиши и један кайишаалић сшећи, онда је лако Чишалишше и шо у ирравом смислу речји усшановиши. Но и у овом случају неће ио мом мњенију шребашни ни именованије Дружства мењашни, него му само ирридогашни; „и књижа“; иа ће мо онда имаши у ойшечештву нашем и Чишалишша и Дружства чишања Србско-Славенскиј Новина и књижа. – У осшалом буди јавна благодарност и свој оној Госйоди, која овако сходно цели и духу времена радити знаду!⁴

С њ.

Из ове вести, датиране са 12. јануар 1848. године, види се да су поменути чиновници окружног начелства чачанског, окупљени око окружног начелника, мајора кавалера [коњичког мајора – прим. аут.] Милије Драгићевића⁵, били иницијатори стварања овог читалачког друштва. Дружество се 4. јануара 1848. преглатило на десетак листова из отаџбине и аустријске државе, те се може закључити да је оно створено тад или, можда, нешто раније, крајем 1847. године. У време оснивања „Дружства Читанија Србско-Славенскиј Новина“ Чачак је био „[...] варош у Окр. чачанском, срезу Трнавском, са 305 кућа и 948 душа. Столица Епископа Ужичког и Конзисторије Епархије, Начелства и Суда окружја чачанског, има једну цркву и школу са две класе“.⁶ Под уставобранитељима Чачак је донекле изгубио важност као обреновићевско политичко упориште за време прве владавине Милоша Обреновића, па су готово све институције постепено премештане у суседне градове. Пошто је чачанско земљиште слабо водопропусно, град је после обилних киша и пораста нивоа Мораве постајао мочварна и блатњава варош, пуна баруштина и шикара које су биле легло комараца и зараза. Било је тек неколико јавних зграда чврсте конструкције, док су већину стамбених објеката чиниле приземне куће, зидане у Србији у првој половини XIX века – трошне бондрук-конструкције од дрвета и опеке, сламе и блата или суве непечене цигле, тј. ћерпича. До велике поплаве 1842. године, ток Мораве ишао је делом дана-

⁴ Новине чишалишша Београдскога, 23. јануар 1848, стр. 27[2].

⁵ Аутор захваљује на помоћи Радошу Ж. Мацаревићу, архивском саветнику Међуопштинског историјског архива у Чачку.

⁶ Јованъ Гавриловић, Рѣчникъ географійско-стѣашистійичнѣий Србие, Београд, 1846, стр. 308.

шње Ломине улице и спајао се са Јездинском реком, близу данашњег центра града.⁷ Чак ни главне улице нису биле калдрмисане све до 50-тих година XIX века. Графика Феликса Каница из 1860. године даје најприближнију слику чачанског градског трга код цркве која је „[...] била кристализациона тачка око које су се груписале остале јавне зграде“⁸, тј. на чеоној страни начелство, пошта, школа и са десне стране окружни суд.⁹ Значај Дружства, а истовремено и личности најзаслужније за његово стварање, Милије Драгићевића, за културу града Чачка постаје још очигледнији ако се број становника Чачка (948) на основу пописа из 1844. године упореди са осталим варошима у Србији које су у том периоду добиле читалишта: Београд – 10528 становника, Смедерево – 3265, бивша престоница Крагујевац – 2376, Неготин – 2709, Пожаревац – 3733, Ужице – 707¹⁰, Шабац – 2936.¹¹

Према подацима из „Шематизма Кнежевине Србије 1839-1851“, Милија Драгићевић је постављен за окружног начелника 7. септембра 1842. године,¹² одмах пошто је Александар Карађорђевић постао књаз Србије након одласка Михаила Обреновића из земље крајем августа 1842. године. На том положају је наследио познатог обреновићевца Стевана Стевчу Михаиловића. Као представник уставобранитеља, од самог почетка свог начелниковања имао је проблема са обреновићевском опозицијом. Отпор против уставобранитељске владавине није престао по одласку Обреновића, што се видело и у неуспелој Карановачкој завери 1843. и Стојановој „катанској“ буни 1844.

7 Мирослав Миле Мојсиловић, *Само је један њвој зраг : записи о сџаром Чачку*, Чачак, 1995, стр. 33.

8 Феликс Каниц, *Србија : земља и сџановништво*, књ. I, Београд, 1985, стр. 537.

9 На основу забелешке Феликса Каница у наведеном делу, на страни 539, обелиск на центру трга је подигао немачки столар Јакоб Крен, према идеји Фердинанда Крена, 1859. године у част повратка Милоша Обреновића на престо. Приликом постављања фундамента за споменик, нађена је гробница за коју је је тада осамдесетогодишњи опанчар Раде Радојевић претпоставио да припада Ђаја-паши који је погинуо током борбе са Србима 1815. године. Гробница је том приликом затворена, а остаци су, према неким сведочанствима, изнова пронађени и премештени приликом припремних радова на изградњи нове зграде чачанске Гимназије 1913/14. године.

10 У овај број није урачунато 3695 Турака, који су били веђинско становништво до 1862. године, а које наводи Мирко А. Поповић у монографији *Исџорија Ужица (Ужице, 2004, стр. 34)* на основу података из монографије Милана Ђ. Милићевића *Кнежевина Србија* (Београд, 1876, стр. 616). Ото Дубислав фон Пирх у путопису *Пушовање њо Србији у години 1829*. бележи да је Ужице после Београда највећа и најнасељенија варош у Србији [прим. ауг.].

11 Бојана Миљковић-Катић, *Сџрукџура зрадскоз сџановништва Србије сређином XIX века*, Београд, 2002, стр. 30.

12 Љубодраг А. Поповић, *Шемаџизам Кнежевине Србије 1839-1851*, Београд, 1999, стр. 91.

године. Уставобранитељски режим се консолидовао после ових неуспелих буна и завера, али опрезност није попуштала ни наредних година.

О животу Милије Драгићевића има мало сачуваних документарних извора, али их наративни мемоарски извори из каснијег периода обједињују у једну целину. Ови извори мемоарског карактера су, на срећу, веродостојни и добро се уклапају са потврђеним историјским чињеницама. Основни путоказ у истраживању су сећања Божидарке (Јазовић) Филиповић,¹³ братанице Љубице Ристић (рођене Драгићевић), кћерке Милије Драгићевића, писана од 2. септембра 1942. до 4. октобра 1954. године :

*[...] Ошац шеџкин Милија Драгићевић рођен је у селу Лозници (иског њл. Јелице) одакле је и мој ошац. Кад је Милија одрастао био је леј и висок младић, ња га је кнез Милош Обреновић изабрао са још шест младића и послао као њишомце у Русију на школовање, ња кад се вратио из Русије кнез га њостави за начелника окружја рудничког.¹⁴ Кад сам ја дошла у Београд шеџкин син Милорад био је у Прагу на школовању. По свршеном школовању дошао је кући у Београд и њостављен за чиновника у Народној банци. Оженио се и умро у средњим годинама. Милорад није имао деце, а жена његова Вида још живи. Миџа је инжињер, оженио се, имао двоје деце и умро у својој 50. години. Ђерка шеџка Љубице Ленка угала се млада за угледног београдског њрговца Косиу Ризнића, ондашња велика њрговачка радња „Марић и Ризнић“. 1890. год. кад сам ја дошла у Београд Ленка је имала сина од године дана Драгуџина који и данас живи у Београду [...]*¹⁵

*[...] Ошац нам је раније ѡрччао да су у његовом селу Лозници живела два брајца: Драгић и Лазо, ња од Драгића њостала је фамилија Драгићевић а од Лаза Јазовић. Драгић и Лазо дошли су из Црне Горе и населили се иског њланине Јелице где није било никаквих кућа. Дуго је времена у њом селу било само њишмака од ше две фамилије, а сада има много досељеника [...]*¹⁶

¹³ Учитељски брачни пар Божидарка (1874-1959) и Миливоје (1871-1941) Филиповић били су велики библиофили, па је Божидарка 1948. године ову изузетну приватну библиотеку од близу 4000 монографских и серијских публикација завештала тадашњој Уједињеној књижници и читаоници у Чачку. Ове, 2008. године, чачанска Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, поред 160-годишњице постојања, обележава и 60 година од како баштини драгоцен легат Филиповића, културно добро од великог значаја за српску културу. Копија Божидаркиног рукописа „Моје успомене“ саставни је део легата [прим. аут.].

¹⁴ На овом месту се мисли на окружје чачанско [прим. аут.].

¹⁵ Божидарка Филиповић, „Моје успомене : цртице из живота Миливоја и Божидарке Филиповића бивших учитеља“, у: *Изворник : грађа Међуојџинског исџоријског архива у Чачку*, бр. 6, 1989, стр. 208.

¹⁶ *Исџо*, стр. 207.

У ова два кратка одломка Божидарка Филиповић оставља драгоцене путоказе о приближном времену и месту рођења, породици, почетку војне каријере и потомству Милије Драгићевића. Историјски је познато да је кнез Милош Обреновић 1833. године послао тридесет првих војних питомаца на школовање у руску војску „како би се учили војној вештини“. По њиховом повратку из Русије 1836. године, отпуштени су из активне војне службе први команданти кнежевске војске, ислужени аустријски официри, пореклом Срби. У тек основаној Војној школи, која је била основ касније створене Војне академије, лица која су се оспособила у руској војсци почела су изводити практичну војну обуку. Да је податак добијен од Божидарке Филиповић тачан, сведочи писмо Суда нахије пожешке књазу Милошу од 26. фебруара 1832. године:

Ваша Свећлості! Всемилостівеишиј Государ. По всемилостівејшем Свећлостіи Ваше од 12 го с: м: Но 341. одслаћом нам налозу, изабралисмо ради умноженија Гвардије Свећлостіи Ваше шесті Момака нежењени у Нахиј здешној! које са означенијем (: у приложеном Сіиску :) Имена и ірозванија њиови, шакоћер и Села од кудаје кои и іошиљемо. В ірочем целујући Скућ Свећлостіи Ваше јесті, и іребива. Всенижаишиј!

У Чачку! 26 го Фебру: 1832. Суд Нахије Пожешке

Сіоља: Јеґо Свећлостіи Всемилостівејшемү Государју Государју Милошу Обреновићу Књазу Сербском. с високоіочішанијем

у Крагојевцу

Оригинал. ДАБ – КК ХХШ, 559¹⁷

Ово писмо потврђује да се у тој првој школованој класи српске војске налазио и потпоручник Милија Драгићевић.

На основу ових података може се претпоставити да је Милија Драгићевић рођен крајем Првог српског устанка или, најкасније, средином друге деценије XIX века. Радојко Николић сматра да је у том периоду Лозница била једно од највећих насеља у чачанско-рудничком крају.¹⁸ Лозница лежи на северним обронцима Јелице. Омеђена је Кулиновцима са истока, Атеницом са југоистока, а са запада и северозапада се граничи са Јездином, са којом је током XIX и XX века у више наврата чинила једну политичку

¹⁷ *Књажевска канцеларија, нахија іожешка 1815-1839*, књ. I, приредио Данило Вуловић, Београд, 1953, стр. 380.

¹⁸ Радојко Николић, „Насеља у чачанско-рудничком крају од 1818. до 1839“, у: *Зборник радова Народног музеја ХХIV*, Чачак, 1994, стр. 84.

општину. Према породичним предањима која је сакупио Радован М. Маринковић, преци Драгићевића су се доселили у Лозницу пред крај XVIII века из Бјелопавлића у Црној Гори.¹⁹ Предање каже да је браћу Драгића и Лаза мајка донела као децу у бисагама, и да су од њих потекле две рођачке породице. Сачувана документа из времена непосредно после Другог српског устанка помињу среског кнеза Драгића који је 4. марта 1824. године, са презименом Атанасковић [негде Фанасијевић – прим. аут.], постао судија Суда нахије појешке са седиштем у Чачку и ту дужност обављао до смрти, 8. децембра 1826. године.²⁰ У тевтеру чибучком нахије појешке од 1. марта 1824. године, кнез Драгић, највероватније отац Милије Драгићевића, помиње се као један од најбогатијих мештана Лознице са 63 грла стоке.²¹

У „Шематизму Кнежевине Србије 1839-1851“ наводи се да је Милија Драгићевић произведен у чин поручника 11. маја 1839, а са чином капетана се помиње као командант четврте роте [чете – прим. аут.] Првог батаљона пешадије 4. новембра 1841. године.²² Са чином капетана је и ступио на привремену дужност начелника окружја чачанског 7. септембра, а 15. децембра 1842. је и потврђен на том положају.²³ „Извештај окружја чачанског Високославному привременом Правленију књажевства србског“ од 14. октобра 1842. године, најстарији сачувани документ који је Драгићевић потписао, то потврђује.²⁴ У „Шематизму“ није остало забележено када је Милија Драгићевић добио чин мајора, али место окружног начелника чачанског је свакако било формацијско, тако да је виши чин добио брзо по ступању на нову дужност. На „Извештајима Началничества окружја чачанског“ који датирају од фебруара 1844. године Милија Драгићевић се потписује као мајор, а од фебруара 1847. свом потпису додаје и кавалер [односно кавалер, мајор коњице – прим. аут.]. Нема доступних извора који би сведочили како је Милија Драгићевић од пешадијског официра постао коњички мајор, али је, то, по свему судећи, у време зенита романтизма, био својеврстан статусни симбол. У току начелниковања најближи сарадници су му били писар началничества Јован Енглезовић и заменик, штабни капетан Јован М. Перуничкић, са којима је заједно и учествовао у стварању „Дружства Читанија Србско-Славенскиј Новина“. Да их је спајала зајед-

¹⁹ Радован М. Маринковић, „Становништво Лознице“, у: *Зборник радова Народног музеја XXV*, Чачак, 1995, стр. 93-94.

²⁰ Данило Вуловић, *н. г.*, стр. 214.

²¹ „Трнавска и Љубићка села у тевтерима чибучким 1824. године“, приредио Радош Ж. Мапаревић, у: *Изворник : грана Међуојштинског историјског архива у Чачку*, бр. 6, 1989, стр. 6.

²² Љубодраг А. Поповић, *н. г.*, стр. 102, 105.

²³ *Исто*, стр. 91.

²⁴ Бранко Перуничкић, *Чачак и Горњи Милановац 1815-1865*, књ. I, Чачак, 1968, стр. 462.

ничка страст према читању, види се и по списковима пренумераната на одређена књижевна издања која су се тада могла купити у Чачку. У периоду који је Милија Драгићевић провео у Русији, образовање царских руских официра било је, као елитно, привилегија аристократије, тако да се он несумњиво упознао не само са војном вештином, већ и са класичном руском, али и европском књижевношћу. Његови потписи у извештајима Начелства окружја чачанског сведоче да је имао диван рукопис. Већ 1844. године Милија Драгићевић се помиње у Чачку као први претплатник на књигу Јохана Волфганга Гетеа „Страдания младога Вертера“ [у преводу Јована Рајића].²⁵ Поред ове књиге, налази се и на списковима претплатника за: „Кратко сочинение антропологије“ [приредио Петар Радовановић], 1844²⁶, „Марко Аврелије, најдобродџтелнији царь римскій“ [од И. А. Феслера, у преводу Димитрија Матића], 1844²⁷, „Огледало србско“ [народне песме о црногорским бојевима сакупио] Петар II Петровић Његош, 1845²⁸, „Авала“ или „Забавникъ“ од [Ј]ована Филиповића, [за годину 1846], 1846,²⁹ „Српске народне пословице и друге различне као и оне у обичај узете ријечи“ [приредио и издао Вук Караџић], 1849.³⁰

Када су током фебруара 1848. године, али и касније, узавреле страсти у Европи, Александар Карађорђевић је у мају донео одлуку о сазивању народне скупштине „да се употребе неке изванредне мере ради одржанија и обезбеђенија нашег внутрњег мира и поредка“. Прочуле су се гласине да се Милош Обреновић налази у Срему, одакле се дописује са присталицама у Србији и изазива расколе у табору уставобранитеља. Ово је био први сазив Народне скупштине за шест година, колико су уставобранитељи држали власт у земљи. Скупштину су, по кнежевој одлуци, сачињавали народни представници – депутати, бирани посредним путем, по један на сваких 250 пореских глава. Преко изабраних сеоских опуномоћеника сваки срез је бирао своје депутате, а ови су потом укључени у окружну депутацију која је представљала свој округ у скупштини. Сељаци су бирали своје опуномоћенике, а ови депутате, слободно се опредељујући за познате, уважене људе, способне да се нађу на тако бројном и значајном скупу. Окружне вароши бирале су посебно своје депутате, најмање по два, а престоница пет, и то најчешће непосредним гласањем. Поред депутата које је бирао народ, у скупшти-

²⁵ „Пренумеранти из чачанског краја на књигу у XIX веку : грађа“, приредио Радисав Мића Цајић, у: *Глас библиотеке*, Чачак, бр. 2-3, 1990, стр. 63.

²⁶ *Истио*, стр. 65.

²⁷ *Истио*, стр. 66.

²⁸ *Истио*, стр. 69.

²⁹ *Истио*, стр. 71.

³⁰ „Пренумеранти из чачанског краја на књигу у XIX веку : грађа“, приредио Радисав Мића Цајић, у: *Глас библиотеке*, Чачак, 1991, бр. 4, стр. 41.

ну су улазили и представници надлештва и установа: председници окружних судова, окружни и срески начелници, свештеници мирског и монашког реда из сваке епархије, сви епископи и митрополит, по један официр из београдског и крагујевачког гарнизона, једно лице из Апелације и једно из Врховног суда, делегати Лицеја и представници трговаца.³¹ Скупштина је отворена на Петровдан 29. јуна 1848. године. Делегацију округа чачанског су предводили начелник окружија чачанског Милија Драгићевић и председник суда окружног Миленко Ђорђевић. Депутација чачанског округа је, на кнежев позив, формулисала захтеве и жеље свога краја у 24 тачке. Неке од тих тачака представљају отворено иступање против злоупотреба чиновништва и бирократизма којим је уставобранитељски режим био оптерећен. Са друге стране, депутација је у последњој, 24. тачки отворено стала у заштиту „народног предводитеља“ Томе Вучића Перишића, који је био у сукобу са влашћу. Од захтева које је поставила депутација чачанског округа, њих 14 уклопљено је у захтеве осталих округа и добило одговор кнеза, а на 10 захтева овој депутацији кнез је дао посебан одговор.³² Међутим, све се сводило само на обећања која нису била испуњена у току следећих десет година владавине кнеза Александра Карађорђевића и уставобранитеља.

Енглески путописац Ендру Арчибалд Пејтон је, поред сликовитог описа града, оставио забелешку и о својој посети окружном начелнику Драгићевићу током проласка кроз Чачак 1844. године:

*„Огseo сам у хану, а онда ошшоо начелниковој кући да љредам љисмо. Идући зеленим улицицама заустависмо се најзад љред високом дрвеном оградом, изнад које су се дизали жбунови ружа и другоџ цвећа. Ушавши, најосмо се на шравњаку налик на гладак шейих, а на суљрошшој сшрани налазила се леја сеоска кућа, налик на гграђанску вилу у околини Лондона. Начелник није био код куће, али га је љујко засшуйала његова млада жена, леј љримерак чачанске лејошшце“.*³³

Пејтон је ипак имао прилику да се сусретне са мајором Драгићевићем и запише свој утисак о њему:

„Сушра ујушро љробудише ме већ у шесш сашш да ми саошшше да се начелник врашшо из унушрашшошши и да ме очекује. Усшавши, видех да је он обичан, једношшаван Србин сшаре школе. Обавесшшо ме је, љошшо је данас свешшо, да ейиској [Никифор Максимовић – љрим. ауш.] неће љочешш боџослужење док ја не дођем. „Шшш?“ љомислих у себи, „зар ейиској мисли да су ови

³¹ АС, МУД, Деловодни протокол 1848.

³² Више у: Драгоје Тодоровић, „Захтеви депутације округа чачанског на Петровској скупштини у Крагујевцу 1848. године“, у: *Зборник радова Народног музеја XIII*, Чачак, 1983, стр. 89-99.

³³ Ендру Арчибалд Пејтон, *Србија : најмлађи члан евројске љородице*, Нови Сад, 1996, стр. 126.

бучни Бриџанци сви православне вере?“ Доктор [Јосиф Јанковић – прим. ауш.] је мислио да не треба да идем, [...] Али начелник је оглурио да се иде, а ја, увек сиреман да се прилагодим обичајима земље, пођох за њим“.³⁴

Трећа светска пандемија колере, која је трајала од 1846. до 1862. године, захватила је и Чачак у лето 1849. године. Окружни физикуси били су упозорени на кретање болести, а крајем 1848. године Попечитељство внутрених дела је затражило од окружног начелства у Чачку да га тачно извештава о евентуалној појави епидемије. Дужност окружног физика у Чачку у то време била је поверена Јосифу Јанковићу, Србину из Беча, који је имао две дипломе – једну од хирурџије и бабичлука, а груђу од Мораве.³⁵ Узрок болести није био довољно познат ни ученим људима, тако да су дуго била подељена мишљења о њеном карактеру, од тога да је заразна, „прилепчива“, „да од Бога долази“, до тога да настаје „без сваког тако рећи повода“. Тек један извештај, писан много година касније поводом епидемија колере у Србији, баца сумњу на „скривену“ опасност. У њему се наводи да је године 1836, 1848 и 1849 било колере у Чачку, „[...] особито око лежеће баре у старом бившем кориту Мораве [...]“.³⁶ Историјски је остало документовано да је Морави 1842. године, после поплава које су претиле вароши, промењен ток, али је иза ње остала велика бара, звана „Моравиште“, на којој су варошани волели да се купају.³⁷ Пошто Чачак није имао канализацију, сасвим је сигурно да су се фекалне воде сливале у ту бару, што је погодвало ширењу колере. Први смртни случај који је упућивао на појаву епидемије десио се 14. јуна 1849. у Јездини. Мада су симптоми сугерисали да се ради о колери, будући да нико други није оболео, Милија Драгићевић је закључио да није у питању колера „[...] но неки груђиј род болести“.³⁸ То је био судбоносни пропуст. Нису предузете никакве мере предострожности и у таласу епидемије који је наступио оболело је 53 лица, од којих је 37 умрло.³⁹ Последице су биле утолико теже, јер Чачак још није имао окружну болницу. Иако је уредно и редовно обавештавао Попечитељство внутарњих дела о здравственој ситуацији у округу, при чему је неке извештаје завршавао са „холера благодареније Богу јошћ се у окружију овом није нигде појавила“, у извештају од 1. јула 1849. године колера се не помиње. Само

³⁴ Ендру Арчибалд Пејтон, *н. г.*, стр. 129.

³⁵ Мирослав Миле Мојсиловић, Радован М. Маринковић, *Здравство чачанског краја*, Чачак, 1979, стр. 42.

³⁶ АСРС – Попечит. внутр. дела – С – Но 1906.

³⁷ Бранко Перуничкић, *н. г.*, стр. 457-458.

³⁸ „Полицијски извештаји Начелства округа чачанског за 1849. годину“, приредила Оливера Милосављевић, у: *Изворник : грађа Међуоштинског историјског архива*, бр. 23, 2007, стр. 25.

³⁹ Бранко Перуничкић, *н. г.*, стр. 555-556.

десет дана касније, у ноћи између 10. и 11. јула 1849. године, преминуо је од колере и сам окружни начелник, мајор Милија Драгићевић.⁴⁰ У тренутку смрти, није могао имати више од навршене четири деценије живота. На положају окружног начелника наследио га је помоћник, капетан Јован М. Перуничкић. Он 26. августа 1849. године извештава Попечитељство внутре-ни[х] дела „[...] *да је речена болесѝ до 20. ѓр. м. јулија овамо дејстѝвовала и ѝошом сасвим ѓресѝшала [...]*“.⁴¹

Према успоменама Божидарке Филиповић, зна се да је Милија Драгићевић имао кћер Љубицу. Спискови пренумераната помињу још и његовог сина Милана 1850. и жену [Ј]елику 1852. године.⁴² У попису пореских об-везника и њихових имања у Чачку из 1863. године помиње се, под ставком 308, маса поч[ившег] Милије Драгићевића бив[шег] чиновника, и то: *1 ку-ћа са ѝлацем слабоѝ маѝеријала, 1 њива од 10 дана, 1 виноѝраг од 2 моѝи-ке, 6-ѝи ѝал воденици – вредносѝ свеѝа 273 дукаѝа цесарска*.⁴³ Пошто се његова жена Јелика не води као носилац домаћинства, може се претпоста-вити да се она са децом већ раније преселила у Београд, а лепа кућа са трав-њаком и ружама које помиње путописац Пејтон је запустела.

У Матичној књизи умрлих за период 1847-1856, која се чува у Међу-општинском историјском архиву у Чачку, налази се податак да је Милија Драгићевић сахрањен у порти чачанске цркве, као што је обичај са уваже-ним и заслужним грађанима. Мада су неки гробови били измештени да би се ослободио простор за изградњу парохијског дома, и даље се проналази понека надгробна плоча коју су прогутали земља и време, као што је слу-чај са надгробном плочом Филипа Тајсића, случајно пронађена у фебруару 2007. године. Иако је од смрти Милије Драгићевића, оснивача „Дружства Читанија Србско-Словенскиј Новина у Чачку“ прошло више од једног и по столећа, можда још увек почива у миру чачанске цркве, утиснувши неиз-брисив траг на културу града на Западној Морави.

⁴⁰ Међуопштински историјски архив у Чачку, *Матична књига умрлих 1847-1856*, књ. II, стр. 101.

⁴¹ Бранко Перуничкић, *н. г.*, стр. 554.

⁴² „Пренумеранти из чачанског краја на књигу у XIX веку : грађа“, приредио Ради-сав Мића Цајић, у: *Глас библиотеке*, Чачак, бр. 4, 1991, стр. 45, 51.

⁴³ Бранко Перуничкић, *Чачак и Горњи Милановац*, књ. II, Чачак, 1969, стр. 33.

MAJOR AND CAVALIER MILIJA DRAGICEVICH FOUNDER OF „SOCIETY FOR READING OF SERBIAN-SLAV NEWSPAPERS OF CHACHAC“

Summary

The paper is a short review of scanty biographic data of the head of Chachac District major Milija Dragicevich, the founder and chairman of the „Society for Reading of Serbian-Slav Newspapers of Chachac“ and originator of making literate the inhabitants of Chachac in the time of birth of Serbian middle class culture in the course of the first half of the nineteenth century. Scantiness of sources does not allow to present the life of this important person so the focus of the paper is on the presentation of the long reading tradition of the inhabitants of Chachac and new getting acquainted with the social life of this poorly cleared up period of the Chachac history.

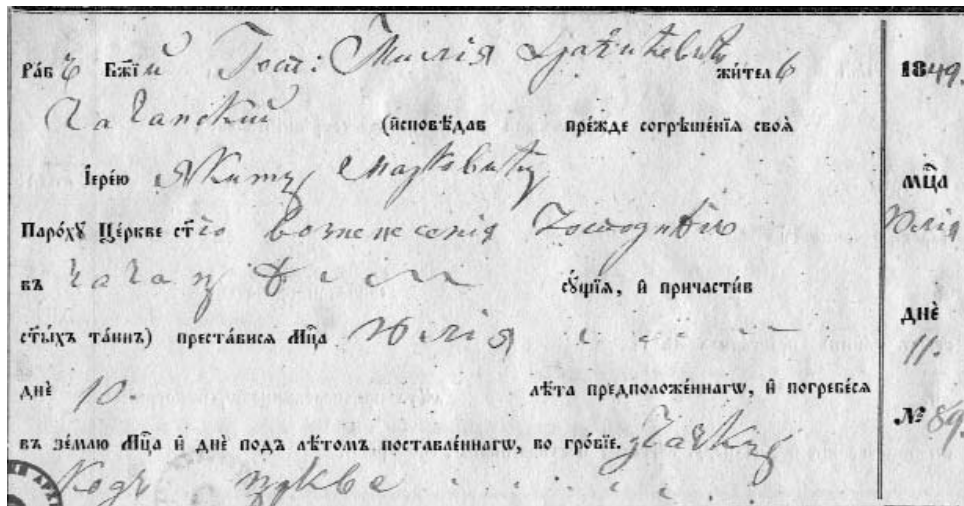
Key words: Milija Dragicevich, Bozidarka Filipovich, Society for Reading of Serbian-Slav Newspapers of Chachac, Assembly on St Peter's Day, epidemic of cholera

Mirko Drmanac

*Сарајевско одр. Писменица
Мајорска Кавалерија
Милија Драгићевић*

Чачак, главни Шпѣ са црквом
(ѣрафика Феликса Каница из 1860. ѣодине)

Из Машичне књиге умрлих (1847-1856)